

KAITSTUD DOKTORITÖÖD

19. detsembril 2019 kaitses Pille Arnek Tallinna Ülikoolis doktoritöö „Eesti-keelsed tekstid XVII–XIX sajandi Põhja-Eesti hauatähistel“. Juhendaja oli TLÜ emeriitdotsent Jüri Viikberg, oponendid Kristiina Ross (EKI) ja prof Kersti Markus (TLÜ).

Väitekiri annab tervikpildi ühest seni uurimata kirjakeele allikast – eestlaste (ja rannarootslaste) nimesid sisaldavatest Põhja-Eesti hauatähiste tekstidest. Vanimad neist aitavad täiendada seni-seid teadmisi eestlaste kirjalikust keelekasutusest.

Ratasristidel on kasutatud kolme liiki tekste: kõige sagedamini on andmed kirjas üksikfaktidena, aga ka fraasidena ja jutustavate lausetena. XVII sajandi hauatähiste võib olla märgitud sugulussuheteid, nt kes on lisaks perepeale tähise juurde maetud. Rannarootslaste tähised on eestlaste omadest napisõnalisemad: olulisel kohal on peremärk, surma-aasta ja alles kolmandana inimese nimi. XIX sajandi eestlaste hauatähiste tekstid muutusid palju mitmekesisemaks, nt lisandusid piibli- ja lauluraamatusalmid, harvem omaloomingulised mõtteterad.

Kõige olulisem infoüksus hauatähistel on inimese eesnimi ehk ristinimi. Sageli korduvad eesnimed nõudsid enda kõrvale lisanime, milleks oli isanimi, talu-, küla- või kohanimi, harvadel juhtudel perekonnanimi.

Nimekirjutuses esines suuri varieeruvusi isegi veel XIX sajandil. Variaablus, mis oli tolle aja kirjakeelele omane, kajastub selgemalt hauatähistel. Kirjakeelereeglite üldisem levik hauakirjades võttis aega paar aastakümnet. Ent hoolimata väga erinevast kirjapildist on peaaegu kõigi tekstide sisu siiaaani mõistetav.

(<https://www.tlu.ee/sundmused/humanitaarteaduste-instituudi-doktorandi-pille-arneki-doktoritoo-kaitsmine>)

24. jaanuaril kaitses Tiina Laansalu Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudis doktoritöö „Kesk-Harjumaa kohanimede kujunemine ja nimesiire“. Juhendajad olid prof Karl Pajusalu (TÜ) ja dr Marja Kallasmaa (EKI), oponent prof Janne Saarikivi (Helsingi ülikool).

Doktoritöö keskendub Kesk-Harjumaa (Jüri ja Kose kihelkonna) kohanimedele ning täiendab seega Eesti kohanimede piirkondliku uurimise suunda. Töö alusmaterjal pärineb Eesti Keele Instituudi kohanimkartoteegist.

Uurimus jaguneb kahte mõttelisse ossa. Esimene osa annab traditsioonilise piirkondliku kohanimeuurimise võtmes ülevaate Kesk-Harjumaa kohanimede kujunemisest, pearõhuga põlistel asustusnimedel. Selgus, et paljud Kesk-Harjumaa kohanimed on püsinud juba keskajast saati ning et põliste asustusnimede tõenäoline lähtekoht on sageli isikunimi. Töö ühe etapina valmis „Eesti kohanimeraamatus“ (2016, 2018) ilmunud Kose kihelkonna kohanimede osa.

Doktoritöö teine pool käsitleb omalaadset nimeloomemetoodit – nimesiiret, millele ei ole seni Eesti onomastikas eraldi tähelepanu pööratud. Töö annab ülevaate nimesiirde tõlgendusviisidest eri käsitlustes ning selgitab, milline käsitus kohaldub Eesti kohanimesisüsteemis. Nimesiiret on käsitatud uudsel viisil, traditsioonilist siirdnime mõistet on laiendatud. Töös on klassifitseeritud siirdnimede alaliigid ning selgitatud siirdnimede suhet võrsnimedega ja metonüümsete nimedega. Ühtlasi selgus analüüsist, et Kesk-Harjumaa kohanimistus olid valdavalt võrdlevad siird-

nimed, neist pooled olid pandud mõne tuntud koha nime järgi. Veel selgus, et Kesk-Harjumaa pühendusnimedest pooled olid majandanimed (kolhoosi- ja sovhoosinimed), mis teatud ajaperioodil moodustasid omaette ideoloogilise nimerühma.

Uuritud Kesk-Harjumaa kohanimed kajastasid selgesti, kuidas muutuvad olud võivad ajastu nimemalle ja nimistuid muuta ning tavapäraselt, aegade jooksul väljakujunenud radadelt teisale suunata. Väitekirja tulemused võivad olla abiks nimekorraldusküsimustes. (<https://www.ut.ee/et/uritused/tiina-laansalu-kesk-harjumaa-kohanimede-kujunemine-nimesiire>)

24. jaanuaril kaitses Mariko Faster Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudis doktoritöö „Hargla kihelkonna vetenimed Eesti-Läti piirialal“. Juhendajad olid prof Karl Pajusalu (TÜ) ja prof Janne Saarikivi (Helsingi ülikool), oponentid dr Lembit Vaba ja dr Santeri Junttila (Helsingi ülikool/Greifswaldi ülikool).

Doktoritöö käsitleb Hargla kihelkonna vetenimede tähendust ja päritolu. Hargla kihelkonnas on palju lätimõjulist nii keeles kui ka rahvakultuuris, sest tegemist on Eesti-Läti piirialaga. Läti mõju tuleb nimede tasandil esile eelkõige perekonnanimedes ja nende kaudu ka kohanimedes. Hargla suuremate veekogude nimedes otsesest läti mõju ei esine. Läti alal leidub jällegi jälgi vanematest läänemeresoomede nimedest, mis näitab, et läänemeresoomlased (liivlased jt) on neid alasid asustanud enne, kui rahvas- tik sisserände ja keelevahetuse koos-

mõjul lätistus. Töös on käsitletud näiteks ühe, juba XIII sajandil segaasustusega piirkonna – *Ümera* – nime võimalikku päritolu. Ent tõenäoliselt on ka enne läänemeresoomlasi elanud tänase Eesti-Läti piirialal püsirahvastik ja võimalik, et see oli indoeuroopa päritolu. Näiteks jөненими *Koiva* võiks olla tekkinud esmalt tundmatus indoeuroopa keeles, laenatud baltoslaavi algkeelde ja sellest omakorda läänemeresoomede algkeelde. Ala mitmekeelsust näitab ka *Valga* nimi, mis on tõenäoliselt slaavi päritolu. Hargla kihelkonna vetenimesid saab valdavalt selgitada (lõuna)eesti keele baasil, kusjuures nende hulgas on nii vanemaid kui ka nooremaid nimesid, mis näitab piirkonna läänemeresoomede vana asustuspõhja.

Osa kohaliku keele erijoontest ja piirkondlikust sõnavarast tuleb esile ka kohanimedes. Kohanimed säilitavad tihti selliseid sõnu, mis igapäevasest sõnavarast on kadunud, nt **urg : ura* 'oja; väike jõgi'. Uurimuses keskendutakse ka piirkonna kohanimede liigisõnade tähendusele, levikule ja muudele erijoontele. Lisaks arutletakse selle üle, millised nimeliigid üldse võiksid vetenimede alla kuuluda. Mujal Euroopas on ka soode nimed arvatud vetenimede hulka, kuid Eesti kontekstis võiks need vetenimede hulgast välja arvata.

Uurimus pakub sissevaate kitsamalt ühe Lõuna-Eesti piirkonna vetenimedesse, aga laiemalt ka kogu Lõuna-Eesti veekogude nimesid, nende tähendusi ja muutusi puudutavasse temaatikasse. (<https://www.ut.ee/et/uritused/mariko-faster-hargla-kihelkonna-vetenimed-eesti-lati-piirialal>)